

Nagy Gáspár nekem írt leveleit rendeztetem. Már nem először. De most is különös és maradandó érzéssel. A ráismerés öröme és a vele járó szomorúság kombinációinak érzései és gondolati emlékei ezek. A levelek 1982 és 2005

68 Monostori Imre

ÚJ FORRÁS-OS LEVE- LESLÁDÁMBÓL VIII.

1 levél Nagy Gáspártól

között íródtak. Az utolsó évében, 2006-ban – egy személyes találkozón túl – már csak telefonon tartottuk a kapcsolatot.

2009 októberében Pécsi Györgyi emlékező pódiumbeszélgetést szervezett Budapesten a II.

kerületi volt MOM kulturális központ épületében. Az érdeklődés szokatlanul széles körű volt, még a Magyar Rádió is kivonult a helyszínre. Ott, a beszélgetés közben villant belém hirtelen: de hiszen az *Öröknyár; elmúltam 9 éves* című, igen nevezetes Nagy Gáspár-vers *Új Forrás*-beli megjelenésének 25. évfordulója van! Pár napja pedig összszámoltam: a folyóirat repertóriumai szerint összesen 49 közleménytétel kapcsolódik Nagy Gáspár nevéhez.

Az *Új Forrás*ban (annak antológia korszakában) már huszonevésen feltűnt: egy helyi pályakezdő költőt, Keresztes Józsefet mutatta be a lap olvasóinak (1977/2., június). Aztán több mint öt évig semmi. Szerkesztői tapasztalataimnak egyik legfontosabbika érvényes volt Nagy Gáspárra is, nevezetesen, hogy csak a személyes kapcsolatok sokrétűsége és gyakorisága termeli ki az elkötelezett, hűséges, tehetséges, egyszóval a minőségi szerzői szerepvállalásokat.

Személyes kapcsolatunk 1980-ban kezdődött. Ki tudja, hogyan, miért, egyszer csak a budai Szentháromság tér egyik palotájában (a két háború közötti pénzügyminisztérium épületében) találtuk magunkat (sok egymásnak is ismeretlen) a Pozsgay Imre-féle minisztérium kétéves (ráadásul „bentlakásos”) tudományos (és talán művészeti?) ösztöndíjasaként. Nem jelentkeztünk ide, de ha már ott voltunk, maradtunk. Itt, ebben az épületben, az egyik ablakmélyedésben olvasta fel nekem Gáspár a maga halk, de kifejező hangján (egyébként szeretett „sutyorogni”, minél több fontos és kevésbé fontos információt átadni) 1981 májusában a Pilinszky halálára írt verskéziratát: *Némaság. Pilinszky János emlékének*, ez volt a címe. De ezt a költeményt még nem az *Új Forrás* közölte (csak később kerültem a lapnál abba a helyzetbe, hogy versekkel és költőkkel érdemlegesen foglalkozzam).

A tényleges bemutatkozást az *Új Forrás*ban Gáspár számára az 1983/5., októberi számunk jelentette. (S az október, mondhatni, sorsszerű következetességgel bukkant fel hangsúlyos pontokon később is, egészen a 2005-ös utolsó itteni szerepléséig.) Ebben a lapszámban Gáspár jól előkészített,

erős anyaggal jelent meg: négy verssel szerepelt, a szerkesztőség pedig a *Földi pörök* című verseskötetéről írt Kovács Lajos-recenzióval járult hozzá az összeállítás súlyához. Mondom, jó „anyag” volt ez a négy vers (*Aratunk*, 1959; János P., *Zónaidő*, *Gyerekkori filmtekercs*). A lengyel pápát megidéző János P. így kezdődik: „Ő volt a híd / az átmenetnél / fénylő folyó / a 69 szürkületben / két part között / a hit –:” ; a *Zónaidő* pedig így fejeződik be: „vége lesz / ennek a híg melónak / jönnek érted a szabadnapok / áthúzó / csöndben összes versedet / megérted miért *szabadrabok*”. (Később mind a „zónaidő”, mind a „szabadrabok” szóösszetétel kötetcímmé emelkedett.) Előtte és utána (1982/6., december, illetve 1984/3., június) kedves költőtársának, a korán elhunyt Pinczési Juditnak állított emléket: búcsúztató beszéddel, illetve P.J. egyik költői estjének bevezetőjével.

És innen már csak egy ugrás az 1984/5., azaz októberi számunk, benne az elhíresült vers ma is dermesztően ható befejező három sora: „egyszer majd el kell temetNI / és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI”. Ennek a versnek a történetét és háttérét többször elmondtam már (például *Az Új Forrás vonzásában* című könyvemben), e helyütt tehát nem részletezem egyiket sem. Világos – és ez volt a minimum „tétel” ebben a szituációban –, hogy hosszacska „technikai szünet” állott elő Nagy Gáspár és az *Új Forrás* nyilvános kapcsolatában. (A háttérben persze folytak az informális és a – nagyon is – formális tárgyalások, beszélgetések. Gáspár négy és fél éves szerzői hiányzása közös döntésünkön nyugodott. Mikor aztán újra kezdhettük, erősen hívtam, s ő örömmel jött vissza.)

Az időközben lezajlott – szó szerint – világra szóló politikai hisztéria, no meg a „rendszerváltozás” végül is mindhárom érdekelt szereplőt megerősítette. Gáspár a veszített pozícióból hosszabb távon végül is győztesen került ki (más kérdés, hogy közben mit kellett kiállnia); jómagam szerencsésen túlestem életem addigi legnagyobb lelki kríziséen. A harmadik szereplő, az *Új Forrás* pedig éppen ezzel a versbombával vált hirtelen – és nemcsak a szűkebb szakma körében – nevezetes folyóirattá. (Ennek a ténynek szakmabeli, lapminőségi haszna számomra nyilvánvaló, az itt megjelent szerzők és művek egymásutánja jó jelzőlánc e tekintetben az elkövetkező hosszú években, évfolyamokban.)

A visszatért Nagy Gáspár nem felhőtlenül derűs. Kétségkívül megviselte a személyével kapcsolatos, évekig zajló tortúra, s talán még inkább: az *ámulások*. Egyik sürgető levelemre válaszolva 1990. február 5-én jelzi, hogy „jól értette” korábbi kérésemet, de még dolgozik, „bütyköl” a nekünk szánt verseken. „Mert ‘előkerült’ négy verszet, még javígtattam rajtuk” – írja. S valóban: a visszatérést dokumentáló versek még a nyolcvanas évek végén íródtak. De akkor nem, csak most közölte őket. (1990/3. június.) A zűrzavaros

nagy átalakulás hangulatát, keserűségeit, csalódásait érzi s érezteti. (A *Bizony elárultak „utóirata”*, utolsó három sora így szól: „Semmi se változik szükségképpen / benne vagyunk nyakfölkött mi is a képben / benne a száj mosolya és konok dühe”. Idézhetünk a *Nullatörekvéseimből* című verséből is: „Hisz látva-látom / a szent üldözöttek / még hajrásan / itt ezen a földön / idvezülnek / ha gáláns szekta hívők / és jó felejtők.”)

Nyomot hagyó visszatérése után Gáspár mindvégig és immár folyamatosan hűséges szerzőnk, nem egyszer kalauzunk, hírhozónk (mindig mindenről tudott), támogatónk, vendégünk a megyei könyvtárban; egyszerűval íróbarátunk. (Nagy Gáspár különleges személyiségét mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy ugyanezt a tapasztalatot, érzületvilágot számos magánszemély és közösség elmondhatta volna vagy elmondhatná a róla való élményeként.) Személy szerint összekötött vele néhány, mindkettőnk számára fontos intézmény, közösség, szellemi terep is. Kezdetben az írószövetség (melynek egyik titkáráként a „vidéki” írócsoportok gyámolítása volt a fő feladata), majd a Németh László Társaság, a *Hitel* szerkesztősége, később – bár számomra nem ennyire súlyponti kérdésként – a Bethlen Gábor Alapítvány, illetve a Magyar Katolikus Rádió. Rendszeresen olvasta az *Új Forrást*, legtöbbször dicsért, buzdított, örvendezett, ritkábban meg hümmögött.

Ugorva az időben: izgalmas volt az 1994-es októberi számunk összeállítás, hiszen mindkettőnk agyában benne volt a tíz évvel korábbi Nagy Gáspár-fogadalom, üzenet. Meg is jegyezte egyik levelében: „(amúgy is 10. éves évfordulónk vagy! Úristen, micsoda 10 esztendő van mögöttünk!) Lesz-e még 10 előttünk?” A „*Mit hoz a múlt?*” (szabad vers 10 év múltán) című versének keményen leszámoló és számon kérő hangja tán önmagát is meghökkenhetette kicsit, s kéri, fontoljam meg az *Új Forrás*-beli közlést, talán máshol kellene megjelentetnie a szóban forgó opuszt. Tréfásan próbálom elütni a dolog életét: „Verset vissza nem adunk” – válaszoltam. (Holott – történeteink során – adtam vissza Gáspárnak verset, két esetre legalábbis határozottan emlékszem.) A megbánás nélküli megbocsátás tűrhetetlen igazságtalanságát teregeti ki e fölkavaró költői megnyilvánulásában. A szomorú, a pusztító konzekvencia a versben a következő: „nos így a Múlt, bár gondosan eltüntetve / (külön kimentve minden részletre ügyelően) marad, van / és szép / jövője lesz: egyszerűval nem nyugszik, nem fér el bőrében, börtönében.” Elöttem a tollal agyonjavított gépirat, s látom, hogy Gáspár erőteljesen rajzolta oda a vers vége után a keletkezés dátumát: (1994). (Persze – ma már tán mondanom sem kell – várakozásunk feszültsége indokolatlannak bizonyult: a szűkebb szakmai körökön kívül már nem keltett izgató figyelmet ez a „versezet” – sem.)

Nagy Gáspár 1996-ban is megírta – a 40. évfordulóra – a maga októberi versét, melyet az 1997. februári számunkban közöltünk. A *Szemközt a halálraítéltek csapatával* az egyik állandóan visszatérő fájdalmas dilemmáját

fogalmazza meg újra: a katarzis elmaradását közéletünkől, életünkől. Ugyanebben a lapszámban közöltük az *Árulás, ha nem voltatok ébren* című költeményét, amelyben az egyén felelősségének a kérdése nyomul előtérbe. Készen állni az e világi, majd az az utáni elszámoltatásra. Mert hiszen nemcsak a „közéleti költészet” jellegzetességei nyilvánultak meg 71 ebben a lírában, de a személyes, az emberi létezés nagy kérdései is. Görömbei András terminus technicus szerint a „létfilozófiai számvetések”. Például a *Nem ismered* címűben (1998/1.), melynek a harmadik, befejező része így hangzik: „át- meg átsző / a halál / még az utolsó tű / is rád talál // addig csak némán / nő lombostul / sejtjeidben / a félelem // hogy az egész / miért történik / és pont veled / titkát eddig / azt hitted / ismered / hát nem ismered / nem ismered”.

Gáspár híres volt portré- zsáner- és köszöntő verseinek szellemességeiről, kedvességeiről, személyességeiről. Klasszikus példája mindennek a 75 éves Vekardi Lászlót köszöntő összeállításunkban (1999/6.) az *Útleírás* című szeretetteli ének, V.L.-nek munkahelyére, az Akadémiai Könyvtárba vonulásáról szóló – nyilván valóságos képek alapján formálódott – költői kisfilmje. S nemsokára egy másik közös szellemi védőszentünk, Németh László is szóba került. A 2001. évi centenáriumba írott nagy Németh László-versének utolsó sorát (maga a vers a *Tiszatáj*ban jelent meg) pontatlanul idézte az erre az alkalomra megjelent *Emlékkönyv* fülszövege. Mivel pedig én voltam az egyik szerkesztője ennek az antológiának, nem kerülhettem el (nagyon helyénvalóan egyébként) Gáspár reklamációját. Hosszú levélben tette szóvá az ügyet, ám a rá oly jellemző, szinte gyerekesen tiszta fordulattal enyhítve észrevételét: kézzel újramásolta és mellékletként elküldte a teljes – közepesen hosszú – költeményt. Így azután fényesen bizonyított, hogy Németh László az eredeti szöveg szerint nem „méltóbb” (ahogyan a fülszöveg írta), hanem „értőbb” utókort remélt...

2003-ban és 2004-ben *12 H* (azaz halál) című verset írt, amelyből kettőt az *Új Forrás* közölt (2004/4.). (Talán azért volt 12 a számuk, hogy minden hónapot kitöltsön a számvetéssel? Meg aztán az apostolok is ennyien voltak. Nem tudom.) Ezekkel párhuzamosan – szintén létfilozófiai számvetésekként – írta az *Utókor*-sorozatot (úgyszintén 12-t), melyekből kettőt közöltünk (2003/9., november).

Nagy Gáspár *Új Forrás*-beli utolsó műve 2005 októberében jelent meg. Ismét egy reprezentatív költemény (erről szól a mellékelt levél), erősen várva az egy évvel későbbi 50. évfordulót. Ez a hét részből álló, szakrális formai elemekre épülő oratórium („emlékezés 1956 vértanú hőseire”) egyben – kényszerűen – záró fejezete a benne ifjú kora óta mítoszi erővel élő 56-élménynek. A verscím is méltóan emelkedett: *Október végi tiszta lángok*. A versciklust

Szokolay Sándor dolgozta fel hatalmas zeneművé, amit nagy érdeklődés közepette és gazdag zenei és vokális apparátussal mutattak be Budapesten a Művészetek Palotájában az évfordulón. Ezen az ünnepi eseményen Nagy Gáspár súlyos betegsége miatt már nem tudott jelen lenni.

72 Összegezve – és egy kicsit számszerűsítve is – Nagy Gáspár és az *Új Forrás* kapcsolatát bízást ki lehet mondani, hogy az egyik kedvelt megjelenési fóruma mi voltunk. A repertóriumok által jelzett 49 tételből 41 volt Nagy Gáspár-mű (ebből 36 vers), a róla szóló írások száma 8 volt. A már szóba került recenziókn kívül még az alábbi méltatások jelentek meg az egyes köteteiről, illetve költészete egészéről. 1989/2., (április): *Kibiztosított beszéd* (Pécsi Györgyi); 1995/10., (december): *Zónaidő* (Vasy Géza); 2004/4: *Ezredváltó sűrű évek* (Pécsi Györgyi). Közben két részletet hoztunk Görömbei András tudós műhelyéből, majdani N.G.-monográfiájából (1991/1. és 2003/9., november.) A később megjelent jeles monográfiáról Ekler Andrea írt értő méltatást (2005/8., október). Egy interjút is hoztunk Gáspárral: Ménesi Gábor szép anyagát a 2004/4. számunkban. És végül, a 2007. *októberi Új Forrás*-számban jelent meg a prózaíró Nagy Gáspárról szóló tanulmány. Ezzel az írásával a főszerkesztő búcsúzott régi munkatársától és barátjától.

